

EGY ALSÓŐRI ASSZONY SZELLEMI KULTÚRÁJÁNAK TANULSÁGAI

A Burgenland területén élő őrvideki magyarokhoz 1977-ben jutottam el először népdalgyűjtő útra, majd 1983-ban az Amt der Burgenländischen Landesregierung meghívásával és támogatásával alaposabb gyűjtőmunkára kaptam lehetőséget. Ezt a gyűjtőutamat újabbak is követték. Eredményeimre itthon is felfigyeltek, s kutatómunkám beépülhetett a Művelődésügyi Minisztérium magyarságkutató programjába. 1987-ben pedig *Daloló Őrvidek* címmel a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület kiadásában két kötetben közre is adtam azokat a továbbélésre alkalmasnak tartott dalokat, melyeket a már igen erősen urbanizálódott és egyre fogyó kicsi magyar nyelvszigeten még egyáltalán fel lehetett találni, kiegészítve azokat az előttem gyűjtő *Kertész Gyula, Tölly Ernő és Gaál Károly* lejegyezte népdalokkal.

Az őrvideki magyar népdalok összegező vizsgálata és kiadása után egyetlen népdal-énekesem, az alsóőri *Liszt Jánosné Ferber Mária* szellemi kultúráját igyekeztem felmérni, leírni. Ez a vizsgálat a zenei szempontokon túl más tanulságokat is ígért. Egy kisebbségi sorban élő asszony szellemi kultúrájában ugyanis a magyarságtudat megőrzésének egyik fontos eszközét is szemlélhetjük. Az a tény pedig, hogy apai ágon ez az asszony német őseit is számon tarthat és mégis szenvedélyesen ragaszkodik magyarságához, még mást is bizonyít. A magyarság lényege elsődlegesen nem bizonyos ősektől való leszármazásban keresendő, hanem egy szellemi kultúra élésében és e kultúrát hordozó néppel való sorsközösség vállalásában. Hiába vannak valakinek olyan ősei, akik évszázadokkal ezelőtt kiváltságokat érdemeltek ki a magyarság védelméért, szolgálatáért, ha ő maga már ősei nyelvét sem akarja beszélni és megszakít minden kapcsolatot az őseitől reá hagyományozott kultúrával. Nem érez, nem vállal sorsközösséget népével. Ám aki magáénak vall, életébe épít be egy kultúrát, melynek a nyelv, a dalkincs, a szokáshagyomány, irodalom, művészet és sok-sok más dolog szerves része, és vállalja is a sorsközösséget azzal a néppel, mely alkotója, hordozója ennek a kultúrának, annak életében nemcsak gazdag emberi tartalmat, hanem megtartó erőt is jelent ez a kultúra.

Mikor kétségbeesetten fogy az őrvideki magyarság és aggódva keressük a választ arra a kérdésre: mi tarthatja meg mégis? – *Lisztné Ferber Mária* népdalkincsének, szellemi világának tanulsága alapján is csak azt felelhetjük rá: a kultúrája. Sőt ez az, ami értéket jelent az őt körülvevő idegen közeg, azon túl pedig az egyetemes emberiség számára is.

Vessünk azért egy pillantást őseire, életútjára, daltanulására, dalaira, kedves verseire, olvasmányaira, keresve tudatosan vállalt magyarságának gyökereit.

Emlékezés az elődökre és az életútra

Egy családban az elődök emlékét elsősorban az élő emlékezet őrzi. Újabban a technika eszközei, meg természetesen az írásos feljegyzések is segítenek benne és ki is tágíthatják az emlékezés határait. Régen, még az első világháború idején születettek korosztálya esetében is a családnak csak azokra a tagjaira emlékeztek, akiket láthattak, ismerhettek. Így rendszerint csak a nagyszülőkig, kivételes esetben a dédszüloőkig terjed az elődökről őrzött emlék.

Liszt Jánosné Ferber Mária

Lisztné Ferber Mária is – egyik dédapjáról őrzött halvány emlék mellett – csak a nagyszüleiről tud beszélni, sőt azok születési, halálozási adatait – ha nem is mindig pontosan – fel tudja sorolni. Apai nagyapja *Ferber Károly* (1870–1936), nagyanyja *Palank Mária* (1871–1934). Anyai nagyapja *Bognár Márton*, emlékezete szerint 1850-ben született, s valamikor az 1880-as években halt meg fiatalon. Anyai nagyanyja, *Seper Terézia* (1860–1949). Édesapja *Ferber Károly* (1886–1922. ápr. 23.), édesanyja *Bognár Rozália* (1889–1934. dec. 8.)

Az adatokon túl mi maradt meg elődeiről az emlékezetében? „Nekem nagyon szép emlékeim vannak a nagyszüleimről. Nálunk legnagyobb volt a szeretet. És a szeretet a legerősebb fegyver, amivel az embert meg lehet győzni, le lehet győzni.”

Apai nagyapja parádés kocsis volt a vörösvári grófnál. Nyáron a mezőn is dolgozott, szénát gyűjtött, segített a kerti munkában. „Mert volt ott virágskert, konyhakert, szőlő. Mindig a kertész mellett dolgozott. És ő ott nagyon megszerette a kertészetet. Ott volt 6 évig. Mikor aztán hazajött Alsóőrre, vett nagy telket. Azon nagy kertet csinált, Ceglédre hozatott facsemetéket. Azokkal aztán beültette a kertet. Nekem is mindenem a kert. Most már nem kellene a kertben dolgoznom, de én szeretem és a gyerekek is segítenek benne...”

A nagyapa még tudott németül. Az ő édesapja, tehát a dédapa jött valahonnan Németországból, de a nagyapa már Alsóőrön született. „Azt nem tudom, hogy a dédapám honnan jött Alsóőrbe” – mondja. „A gyerekeket nem sok valami érdekli az ilyen leszarmazottságból. Mikor meg a dédapám velem volt, mint öreg, tehetetlen, akkor már nem is beszélgettünk ilyenekről. Nekem is itt volt a sok munka. Sokszor gondulom, hogy milyen jó lett volna leülni vele. De hát este, éjjel kellett majdnem mosni, éjjel kellett fődozni a gyerekeknek. Sokat dolgoztam. Nem ért rá az ember, nem is gondult arra, hogy a rokonai kik voltak.”

„Én nagyon szerettem a nagyapámat, mert az soha meg nem bántott. Aztán nem mondott olyan mindenféle szavakat, mint a fiatalok. Meg nem ment sehová... Akkor is eljött hozzánk, mikor már nekem gyerekeim voltak. Mindig játszott is velük, meg adott nekik valamilyen munkát, hogy meg ne unják magukat. Összeszedte a paradicsomot, almát a kertben... A nagymamám már nem játszott annyit a gyerekeimmel. – Én feneveltem 7 gyereket – mondogatta. – Mire ti is feneveltek, nektek is ölig lesz! Nem érek rá... Azért egyszer-kétszer megfordult úgy a körbe velek.”

Anyai nagyapját nem ismerte, mert az korán, fiatalon meghalt. „A nagyanyám úgy maradt 7 gyerekkel özvegyen. Az a kis szalmatetős ház, amit együtt vettek, ki se volt fizetve, és az én nagyanyám nagyon sokat dolgozott. Olyan egy kicsi asszony volt, olyan volt, mint én, de nagyon sovány. Azóta gondolom mindig, hogy azért élt olyan sokáig, mert olyan sokat dolgozott. Hát szegénységbe volt, azért is dolgozott olyan sokat... 89 éves volt, mikor meghalt, de annak a szájába nem volt orvosság. Diána sósborszesze volt, az volt az egyetlen orvossága. Az üvegjére magyarul volt ráírva: »Vértés féle sósborszesz – Minden házba szükséges!« Ha elmetszette az ujját, akkor ráöntött egy kicsint. Hogyha fájt valamije, akkor avval bedörzsölte. Ha pedig rosszul érezte magát, akkor egy kockacukorra ráöntött egy kicsint, aztán bevette.

Mielőtt meghalt, négy évvel azelőtt ő is beteg volt. Nálunk azt mondják: grippe. Mondtam az orvosnak: – A nagymamát is legyen szíves megnézni.

Írt neki aztán orvosságot, de semmit nem vett be belőle. Semmit! Azt mondta: – Hogyha a sósborszesz nem használ, akkor elmehetsz Poncius Pilátushoz!”

Édesapja, Ferber Károly 1886-ban született, édesanyja, Bognár Rozália pedig 1889-ben. Egy kisöccse volt Máriának, de mint koraszülött, csak 9 napig élt. Édesanyja ugyanis elesett, amikor hordta. Így aztán Ferber Mária egyedüli gyermekként nőtt fel, s amint bevallja, mindig irigykedett is azokra, akiknek voltak testvérei. Azért gyermekkorára visszagondolva, mégis szépnak találja azt.

„Szép a gyermekkor – mondja. – Gond nélküli. Mikor gyerek voltam, mindig játszottunk. Sok gyerek volt a szomszédságban és azok gyűttek. Játszottunk lakodalmat. Volt egy üres ól, egy disznóól, amit szépen kipucútunk. Aztán abba is belebújtunk. Meg ott volt a kert. Ott aztán játszottunk ilyen *fogósdit*, *eszetelánci cérnát*, vagy *futkosást*... Mikor már iskolába jártunk, akkor is folytak szabadidőben a játékok. Különösen nyáron, amikor hosszú a nap. Kellett ugyan a libákra vigyázni, de néha bezártuk őket, aztán mentünk játszani.”

A gyermekkor derűjét, a családi fészek melegét feldúlja egy szörnyű esemény: kitör az első világháború. Ferber Mária akkor mindössze 5 éves gyerek, de még ma is jól emlékszik arra, hogyan robbant be a borzalmas hír a békésen dolgozó falu életébe.

„Az én édes szüleim zabot kötöztek kint a mezőn. Aztán egyszer csak dobolni kezdtek, meg kiabálni, hogy kitört a háború! Az egész mezőnek (mezőn dolgozó embernek) haza kellett jönni. Az én édesapám is azok közé tartozott, akiknek először kellett elmenni a háborúba. Csak 1920-ban jött haza Szibériából, orosz fogságból, betegen. 21-ben történt az Ausztriához való csatlás. 1922. április 28-án meg is halt szegény. Pedig mikor betegen hazagyött, a nagyapa még elhívta hozzá a katonaorvost is. De az orvos mindjárt azt mondta, hogy ő nem tud már segíteni.

Mikor az osztrák katonák bevonultak, Vörösvár meg Alsóór akkor is össze volt már épülve. Hát Vörösváron összegyülekeztek az emberek és tanakodtak: – Hát el kell-e állani? Mégis, magyarok vagyunk!

Különösen Alsóórben nem akartak Ausztriához menni az emberek. Az alsóóriek sohasem tanultak meg németül és Vörösvárra, ahol már akkor is főként németek laktak, soha nem ment férjhez alsóóri lány, s onnan sem jött Alsóórra nőülni senki... Mégis a vörösváriak azt kiabálták: – Német nem leszünk sóha!

Nagyapám erre azt mondta: – Nézd csak, a dög nem is tud magyarul, mégse akar német lenni!

Aztán nem lett semmi. Minden nehézség nélkül bekvártélyozták az osztrák katonákat. Ellenállásnak nem lett volna semmi értelme. Senki se akart háborút. Az ausztriai katonák nagyon intelligensek voltak. Nem bántottak még egy fűszálat sem... Aztán a gyerekeknek kellett németül tanulni. Belenyugodtak abba is. A lányok közül sokan elmentek szolgálni Bécsbe. Még Angliába is elmentek. Ott sokszor férjhez is mentek. S a magyarok azt *nagyra vették*, hogy ausztriai voltakkal a világban sehol se vallottak szégyent."

A napok túlnyomó része kemény munkában telt a Ferber családnál, csakúgy, mint más burgenlandi embereké. „Egész világ, föld kerekén nem dolgozott a nép annyit, mint itt Burgenlandban. Rettenetes, mennyit dőgoztak.” A gyereket is hamar befogták a munkába. A kis Ferber Mária is ment mindig a nagyapjával a határba. Szántás közben vezette a tehenet. Segített a nagyanyjának a kertben. Már iskolás korában tanult főzni tőle. Mikor 12 éves korában elhagyta az iskolát, már kellett tehenet fejnie. Az édesanyja is beteg volt sokáig. „Annak ilyen fájdalmas kezei voltak, nem tudott mást, mint varni, kézimunkázni, egy kicsit főzni. Mindent nekem kellett csinálni!”

Már német világ volt Alsóőrön, amikor házasságot kötött az 1902-ben született *Liszt Jánossal*. Esküvőjük 1926. május 25-én volt. Férje mint *taxis* (bérfuvarozó) kereste kenyerét. Eleinte lovakkal furvarozta az embereket, később aztán jött az autó, s azzal. „Ő mindig távol volt – szól az emlékezés. – Én meg csak otthon voltam. Különösen attól kezdve, hogy jöttek sorban a gyerekek... Mikor édesanyám meghalt, 25 éves voltam és már volt négy gyermekem... Sokszor még vasárnap sem lehetett elmenni a templomba. Még vasárnapi cipő is alig volt a lábamon. Csak nagy ünnepen tudtam időt szakítani arra, hogy a templomba elmenjek, s a húsvéti meg a karácsonyi gyónást elvégezzem. Egész héten kint volt az ember a határban. Ha meg otthon volt, főzött, mosott, meg a gyerekekre vigyázott. Egy kicsit a lakást is csak össze kellett *rámúnyi* (rámolni, rendbe tenni). A gyerekeknek meg sokat kellett mosni. Mert bizony sokszor volt úgy, hogy egyik ruha a kerten, másik meg a testen.”

Nem volt bizony könnyű az élet Alsóőrön a harmincas években. Mikor aztán már egy kicsit összeszedték volna magukat, jött a második világháború, az Anschluss. Minden valamire való embert elvittek katonának; Liszt Jánost is. „Az asszonyok, szegények, nem láttak ki sem a munkából meg a nyomorból. A fiatalabbak kint dolgoztak a mezőn. Mentek kaszálni, aratni, csépelni. Az asszonyok hányták a kazalra föl a szalmát. Otthon csak az öregek voltak, meg a gyerekek.

Én nagyon korán magamra maradtam. Mikor az öregek kiöregedtek a családból, önállónak kellett lennem a főzésnél, mindennél. És mikor özvegy maradtam, akkor meg éppen önállónak kellett lennem!

Még a háború előtt autót vettünk a férjemmel adósságra. Elvitték a németek. Akkor mikor begyűttek az oroszok, azok elvittek lovat, kocsit, szerszámot, szóval azok elvittek mindent... Mikor a férjem hazajött a háborúból, látta a pusztulást. Az oroszok lovai térdig állottak a zabba, szénába, mindenbe. Mit törődtek avval? Tudták, hogy elmennek holnapután. Nekünk meg szinte enni se volt, mikor hazajött a férjem. Akkor gyöttek át a magyarok. Kezdetben még szabad volt átjönni a határon. Hoztak ennivalót ruháért, mi egymásért cserébe. A férjem minden ruháját eladtam nekik. Amit csak lehetett nélkülözni, becsereltük, hogy legyen egy kis liszt meg kenyér. Ó de nehéz volt akkor a gyerekekkel! De hát kivésztük.

A gyerekeimnek bizony muszáj volt dolgozni, szót fogadni. A férjem 1957-ben meghalt. Akkor egy lányom már férjnél volt. Két férfigyermek az dolgozott, a másik négy még iskolába járt. Nekünk kellett mindent megcsinálni. De a kicsinyeknek is, ha hazajöttek az iskolából, nekik is dolgozni kellett. Kitrágyáztak, *behintettek* (bealmoztak), leszedték a tojást, vigyáztak a libákra. Mindent kellett nekik is csinálni.

Fehér li - li - om - szál, ugorj a Du - ná - ba!

Mosd - jól meg te, fésül - ködjél meg te!

Tö - rül - közzel meg te!

/Beszélve:/ - Szép legyél galambom, ha eljövök érted!

El - ment az én ró - zsam

I - de - gen or - szág - ba,

Csak azt le - ve - le - zi,

Menjek el u - tá - na.

De azért az én gyerekeim meg vannak ma is mindennel elégedve, mert tudják azt, hogy mi a nyomor. Hála Istennek, mindegyik ma is szorgalmasan dolgozik. Házat is építettek, meg hát szépen megvannak. Boldog vagyok velük!”

Daltanulás, dalolási alkalmak

Lisztné Ferber Mária dalkincsét nem a szülői házban szerezte. Legfeljebb egy-két mondókát, egyszemélyes játékdalocskát, hintázót vagy Csip, csip, csókát... játszottak vele néha a nagyszülei. De a szüleitől nem volt módja dalokat tanulni. Mindössze 5 éves, mikor édesapját elviszik a háborúba, ahonnan csak évek múlva, nagybetegen jön haza – meghalni. Így tőle nem is tanulhatott dalokat. Édesanyja pedig hogy dalolhatott volna, mikor a fronton, meg szibériai hadifogságban sányló férjéért aggódik, ő meg gyenge egészségi állapotban kénytelen hordozni minden otthoni munka terhét? Ha reá gondol, inkább csak arra emlékszik, hogy mindig levelet írt a távol lévő édesapának, s ilyenkor sírt. „Többször össze is gyűrte a papírt, mert ráhullottak a könnyei. Eldobta és újat vett elő. En olyan 6-7 éves lehettem. Mit tudtam én, miért sír? Csak annyit mondott: – Jó, hogy te még nem tudod!

Aztán megsimogatott, megcsókolt és írta tovább a levelet. Hullottak tovább a könnyei. Mikor aztán én írtam a férjemnek a frontra, akkor tudtam meg, hogy miért sírt édesanyám, meg mi a háború?”

Ilyen körülmények között az öreg nagyszülők sem igen daloltak. S ha tollfosztóban összejöttek a háború alatt, akkor se nagyon szólt a nóta, „mert szinte mindegyiknek volt katona férje, vagy katona fia. Csak ráborultak az asztalra és sírtak.”

Dalolásra, daltanulásra inkább csak nagylány korában volt módja. Vasárnap délután a barátok, némelykor legények is olyan házhoz mentek el, ahol nagylány is volt. Ilyenkor „tréfálkoztak, daloltak”.

Felsőőr végén, Alsóőrhöz közel volt a *Sörház*. „Az alsóőri lányok ide átmentek vasárnap délután. A legények közül, akinek volt kerékpárja, az *fevett* (felvett) egy lányt, aztán odavitte. Némelik vissza is gyűtt, a réten megint fészedett egyet, hogy előbb odaérjen: A lányok nem űtek ám oda a legényekkel az asztalhoz. Hát volt, aki talán menyasszony volt, akkor odaűt a vőlegényivel, vagy talán már nagyon biztos volt, eljegyzés vagy esküvő előtt állottak.

A táncterem szélén két sor pad volt, aztán ott űtek a lányok. Innen kérték fel űket táncúni. Mikor vége volt a táncnak, összeállottak, aztán énekűtek. Egy kicsit a muzsika is szünetelt. Néha a legények is *bejöttek* (közibük mentek), és azok is énekűtek.

Ötöt-hatot táncútak egy délután, aztán kellett szaladni, gyünni haza! Mert este 8 órára, mire úrangyalát harangoztak vagy estéli harangszót, hát haza köllött gyünni mindenkinek. De most senkinek semmi kötelessége!”

A két világháború közti időben szokásba jött Alsóőron a lányoknak *szerenád*ot adni. Mikor Horváth plébános dalárdát szervezett, a legények énekpróba után rendszerint elmentek a lányok ablaka alá és „ott is danútak egy pár szépet, míg csak ki nem nyílt az ajtó, vagy az ablak. Aztán kimentek hozzájuk egy pálkás üveggel, vagy ami volt nekik, s be is hívták őket és főztek egy teát.”

„Az asszonyok a fonóba meg a tollfosztóba énekűtek. Mikor in voltam gyerek, akkor még fontak is az asszonyok. Ha a fonóból hazamentek, akkor is danútak.

A tollfosztóba begyűttek a legények is. Akkor (a húszas-harmincas években) még az volt a szokás, hogy minden gyerek kapott 2 dunnát, 4 vánkost. Ehhez sok tollat kellett fosztani, azért összejöttek a fosztóba. Minden becsületes meg szorgalmas asszony eljött a fosztóba. Voltak néha 30–40-en is. Amennyien csak befértek a szobába. A tollfosztóban aztán énekűtek, különben elaludtak volna.”

Áld - ja meg Isten azt az é - des anyát,

A - ki ka - toná - nak neve - li a fi - át.

Hűszé - vig ne - vel - te keser - ves munká - val,

És húsz év u - tán öltöz - kö - dik gyászba.

Ud - varom, ud - va - rom, szép ke - rek ud - va - rom,

De sokat sö - pör - te az én gyöngé ka - rom.

De sokat sö - pör - te, sö - pör - je most más is,

Szerette - lek ba - bám, szeres - sen most más is.

Legtöbb dalát Ferber Mária ezeken a tollfosztásokon tanulta. „Most már, jó harminc év óta tollfosztó sincsen. Már nem kell dunyha, mert mindenhol központi fűtés van. Aki régen egész nap kint dolgozott, átfázott, annak köllött a dunyha, ahhoz meg a sok toll. Tudtak is *danúni* (dalolni) az asszonyok. Most ha egy fiatal asszonyt megkérdez az ember, jó, ha ötöt tud éneküni.”

Arra is emlékszik, hogy amikor fiatal volt, munka közben is sokan énekeltek. „Ha hazagyűttek és nem voltak nagyon fáradtak, akkor is nótába kezdtek. Vagy ha fiatalok voltak köztük. Mer’ a fiatalság sose fáradt! Még ha fáradt is, mind azt mondja: Nincs olyan beteg vagy rossz lábú, akinek nem emeli meg a muzsika a lábát egy kicsit. Én is mindig úgy gondolom. Én ha málnát szedtem egyedül, mindig énekütem. Most is, ha egyedül dolgozom, dudorászok. Egy kicsit elmegy a gond!”

A mai fiatalság nem tud énekelni Alsóőrön, panaszkodik Mariska néni. „A mostani fiatalság? Azok semmit nem tudnak éneküni. Elmennek a templomba, de még egy templomot se tudnak. Becsukják a szájukat és ott *űnek* (ülnek). Régen a legények nem mentek el este úgy a lányokhoz, hogy ne énekűtek volna. Vagy alól, vagy felül kezdtek és úgy mentek dalolva végig a falun. Előző este megbeszélték, hogy holnap hol kezdik? Alulról vagy felülről? Osztán már mentek is este. Az ember mielőtt lefeküdt, csak leült és hallgatta: juj, de szépen énekűnek a legények!”

Nemcsak a magyar szó marad el a fiatalság ajkáról, hanem a magyar dal, a közös ének is. Ezt a folyamatot különösen gyorsítja, siettet a jólét, a rohamosan fejlődő civilizáció.

„Régen mindig, mindenki tudott éneküni, most senki nem tud. Csak azt mondják: – Én nem tudok!

– Nem tudsz, mert nem is akarsz! Nem is próbálsz, nem is kedveled. Régen a farsangi bálon, nyáron a majálison mennyit énekűtünk! De most már, ha van is, ki megy el? Csak az idősebbek. De fiatalokat nem látni.

Hát most minden nap templomnap van. Itt van a tv, akárhova el tudnak menni, mindenkinek van autója. Most semmi sem érdekes. Semminek nem örűnek. Valaki a gyerekit kitaníttatta, vagy kimaradt az iskolából, kē neki venni egy autót, mert most már autó nélkül nem létezik! Aztán, hogyha agyonűti az autót, akkor még hála Isten, hogy neked nincs semmi bajod. Majd kapsz egy nagyobbbat! Hát aztán így van ez most.

Ha megnősül, kell neki építeni egy házat. Berendezni. Minden olyan, hogy *automátisan* (automatikusan) jön, mint a tavasz, a nyár, az ősz meg a tél. És nem örűnek semminek se. S ezek a kis gyerekek se. Hozhat nekik az ember akármilyen csokoládét. Húsvétkor *tojik a nyúl*, össze se szedik. Ez rettenetes! A jólét megölte a népet. Kiölt minden szeretet, egymáshoz tartozást.”

De ugyancsak ő mondja, mikor a panaszkodás után ismét beszédbe kezd: „És mégsem fog elveszni a burgenlandi magyarság, mert nem veszhet el! Az életnek is a szebbik felét kell nézni, mint a képnek. Nem a poros, piszkos hátát!”

Igaz, ma felbomlottak a régi, dalokat termő, dalokat éltető meleg emberi közösségek, különösen Burgenlandban. De meg kell találni a mai körülmények között is az új dalolási alkalmakat, daltanulási lehetőségeket. S a magyar kultúra szerves részét képező dalkincs feléledésében lesz annyi erő, hogy összefogja, öntudatra ébressze ezt a maroknyi őrvideki magyarságot és megtartó erővé váljon számára.

Dalkincse

Az 1909. április 28-án született Ferber Mária dalkincsét már idős korában, életének 74–79. évei között jegyeztem le. Más képet mutatna ez a dalkincs, ha számbavétele pl. leánykorában történik, amikor sokkal több volt életében a dalokat emlékezetben tartó

Kövecsezd ki babám, kövecsezd ki babám az alsóri fő- utcát,

Amerre én já- rok, amerre én já-rok minden este te -hózzád.

Mert a nagy sár fel - fe -csül a rö - vid - szá - ru bakkancsra,

Onnan pedig ba- bám, onnan pedig babám, fel a komisz nadrágra.

dalolási alkalom, meg maga az emlékezete is frissebb volt, mint most, 80. évéhez közeledve. Mert asszonykorában bizony – úgymond – „engemet megkötött a sok munka, meg a sok gyerek. Míg azok fel nem nőttek, nem voltam sehol.”

Mégis ez a dalkincs az ő környezetében szám szerint is tekintélyes, hiszen egy átlagos burgenlandi magyar asszony 8-10 népdalnál alig tud többet. A legtöbbjük nem is énekel. Legfeljebb néhány magyar nótát, meg operettdalt ismer. Ezekből ő is sokat tud, a számba vetteknél is többet. Én azonban főként népdalkincsét, s a népdalhoz közel álló, műdalból vagy idegenből átvett dalait vettem számba: szám szerint 66-ot.

Ütempáros szerkezetű gyermekdalt 7-et énekelt, megtoldva ezeket 8 dallam nélküli mondókával. Hét szokásdalra emlékezett. Legnagyobb számmal az új stílusú népdalok találhatók dalkincsében (23), s ha ehhez hozzávesszük azt a 18 dallamot, melyek műdalból vagy idegenből alakultak át új stílusú népdalaink formaszerkezetére, akkor számuk 41. Ezek állnak legközelebb egyéniségéhez, főként határozott ritmusuk, eleven lüktetésük miatt. „Azt könnyű tanulni, ami úgy pattog!” – állapítja meg róluk.

Teljesen hiányzik már dalkincséből a régi stílusú népdal. Parlando előadásmódú egyetlen egy sem akad. Szerepét a magyar nóta „hallgatója” vette át. Régies dallamai a bartóki C osztályba sorolhatók régies rétegéből valók. Számuk a teljes anyaghoz képest nem is kevés (7), ugyanannyi, mint a régi műzenei, ill. európai átvételű (3), s az újabb műzene hatását mutató dalok száma (4), együttesen tehát 7.

Ha 66 dallamát és köztük 8 dallam nélküli mondókáját összehasonlítjuk az általam közreadott Daloló Órvidék kötetének dalaival, akkor a következőket állapíthatjuk meg. Annak 77 gyermekdalából és mondókájából 15-öt tud, ezek az ő közlései a kötetben is. A fennmaradó 131 dalból biztosan tud 30-at, nem pontosan 10-et, s más dallammal éneklő 6 dal szövegét. Nem tud a Daloló Órvidék anyagából 85-öt.

Az, hogy sok műdalt tud és szeret énekelni, s ezekből még 100-nál többre is ki-egészülhetne dalainak száma, nem csupán az ő ízlésének, hanem az őt körülvevő, életútját végigkísérő zenei légkörnek is köszönhető. Főként a rendkívül népszerű, s általa is aktívan művelt műkedvelő színjátszásnak következménye. „Mi leánykorunkban sok színdarabot játszottunk – emlékezik vissza. – Minket akkor csak az érdekelt, a sok szép színdarabi ének. Ezek nagyon tetszettek nekünk. A legények, mikor végigénekték este az utcát, mindig ezeket énekték.”

Nem csoda, ha ilyen emlékek után egészen közismert népdalok is hiányoznak dalkincséből. Pl. sosem halotta: – Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok..., pedig Bartók nem is olyan messze, Nyugat-Dunántúlon, Keszthelyen jegyezte le először. De olyan általánosan elterjedt népdalokat sem hallott soha, mint: – De szeretnék hajnalcsillag lenni..., – Megyen már a hajnalcsillag lefelé... stb.

Legkedvesebb dalának egy színdarabból tanult műdalt nevez meg: – Életemben csak kettőt szerettem... Nyilván nem a művészi értéke, hanem szövegtartalma alapján. De azt szeretné, hogyha meghal, – Lehulltak lelkemnek terhelő láncai... kezdetű virrasztó éneket énekeljék felette (Daloló Örvidék 207.).

Bőségesen tud ilyen műdalokat, mint: Egy rózsaszál szebben beszél... (Kacsóh: János vitéz); Darumadár fenn az égen... (Huszka Jenő); Csendes kis legénylakásban...; Jártam ablakid alatt egy holdvilágos éjjelen...; Nótás kedvű volt az apám...; Piros pünkösdi napján imádkoztam érted...; Ha majd egykor a síromon kivirít a rózsá...; Száz szál piros rózsát küldtem én tenéked...; Ha kimegyek a temető árkába... A rádióból is nagyon szereti a cigányzenét hallgatni.

Dalkincsén már fellelhető a felejtés, bizonyos kopás jelei is. Legfeltűnőbb, hogy több dalt már csak egy versszakkal tud énekelni. Előfordul, hogy a dal utolsó két sora, amit új stílusú népdalok előadásánál rendszerint ismételni is szoktak, mélyebben vésődik tudatába, mint a két kezdősor, és megesik, hogy további versszakok éneklésénél csak a dallam második felére (azaz féldallamra) éneklí ezeket a strófákat.

Előfordul, hogy népi szöveget műdal dallamra énekel. Pl. – *Bujdosik az árva madár...* kezdetű népi szöveget a Rudolf trónörökös nótájának tartott – *Édesanyám is volt nékem...* kezdetű műdal dallamára éneklí (Berecz Ede: Nemzeti lant III. füzet, 1882.). Pedig milyen csodálatosan szép, archaikus szövegsorok bukkannak elő a 3. versszakában:

*Bánat olyan, mint a jó szél,
Merre járok, mind engem ér.*

De műdal dallamra éneklí a közismert és fiatal korában igen gyakran hallott világháborús katonanótát is: – *Ila kimegyek a tiroli hegyekbe*. Csak 3. sorának eltérő zárata sejteti, hogy valaha az eredeti népi dallammal is énekelhette.

Kopás jele pl. a dallam második sorában a kvintváltás elmaradása (pl. – *Viszik a menyasszony selemgyát...* éneklésénél). Az is romlás jele, hogy – *Az alsóri híres utca...* kezdetű dal nem a Daloló Örvidékben közölt (82. sz.) változat szép do pentaton fordulataival szólal meg előadásában, hanem a Magyarországon elterjedt, hétfokúsodott alakjában.

Mikor 1983 szeptemberében először kerestem fel, a – *Fehér liliomszál* kezdetű gyermekjátékdalhoz szóban hozzá mondta: – *Szép legyél galambom, ha eljövök érted!* Magyarországon ez már teljesen hiányzik a Fehér liliomszál változatokból, pedig ez az egyetlen mondat utal arra, hogy a szöveg az ősi tavaszi rituális szépítő-mosakodás emléket őriz. Két év múlva azonban már ő sem emlékezett erre a mondatra. A kérdések sokaságával sem lehetett ekkor emlékeztetőbe idézni. (Lám, ezért kell a gyűjtéssel igyekezni!)

Viszont öröm hallani, hogy a – *Kövecsezd ki babám...* dallam eredeti szó végű zárlatával él emlékezetében. Ezt a dallamot Magyarországon már csak romlott változatában ismerik úgy, hogy záróhangja a dúr dallamok hatására az alaphang kvartjára csúszik föl.

Dalai között 13 található, mely a Daloló Őrvidékben nem fordul elő.

E helyen nincs mód teljes dalkincsét közölni. Csupán a – *Fehér lilomszál* ad ízelítőt gyermekdalaiból, – *Elmeni az én rózsám...* régies dalaiból, – *Áldja meg az Isten...* a katonadalokat, s két új stílusú népdala pedig a szó végű dallamait képviseli.

Versei, olvasmányai

Ferber Mária bármennyit dolgozott is életében, abban mégis mindig helyet kapott a kultúra. Ennek szeretetét abból a nagyszülői házból hozta magával, melyben gyermekkorát töltötte. Nagyszülei versekre is tanították. Nagyszülei elmondásából tanulta, s jó hetven év elmúltával is pontosan emlékszik pl. *Pósa Lajos* versére:

*Mesebeli kis királhoz
Betévedt egy kis leán,
Hogy az éppen uzsonnázott
Tulipános udvarán.*

*– Köszönöm a meghívását,
De el nem fogadhatom,
Szalmatetős kicsi kunyhó
Az a ház, hol én lakom.*

*Ugy-e szép itt, ugy-e jó itt?
Nézz csak ide, meg oda,
Bársony itt a gyepes udvar
Darágakő a palota.*

*A libánk nem ezüsttollú,
Nem aranyos a cicánk,
De ott lakik két tezsvérem,
Édesapám, s az anyám.*

*Nézd a libám ezüst tollu,
Aranyszörű a cicám,
Ugy-e itt maradsz minálunk
Őrökre te kisleán?*

*Ha ölelnek, ha csókolnak,
Fejem rájuk hajthatom,
Szalmatetős kicsi kunyhót
A világért nem adom!*

Az irodalmárok megkérdőjelezhetik ennek, s a hozzá hasonló verseknek irodalmi értékét, egy azonban bizonyos: akik kicsiny gyermekkorukban ilyeneket tanultak, azokban igen mély nyomokat hagytak. Nagyon erősítették az ősökhöz való kötődést, a szülőföld szeretetének érzését. Ferber Mária is hozzáteszi: „Én is mindig azt mondom, hogy mint gyermek, abban a tömötfalú, szalmatetős házban, ahol a nagyanyám lakott, ott voltam én boldog. A ház már el van adva. De nekem valahogyan most se szabad arra menni, mert ha meglátom, úgy elfog a sírás, hogy nem tudok hazajönni.”

Ezek a nagyszülőktől tanult versek arra is jók voltak, hogy megízleltették a kicsi gyerekekkel a verselés szépségét, s egy életre fogékonnyá tették a versek, a költészet iránt.

Ferber Mária nagyon örült annak, hogy az iskolában igen sok verset tanultak. Ezeket még közel háromnegyed század után is mind tudja. „Szülőföldem szép határa..., Szülőföldemen..., A fülemüle..., Himnusz (összes versszakával), Eötvös: A megfagyott gyermek c. versét, meg sok szép magyar verset, amit az iskolában tanultam, még azokat mind tudom. Ha az iskolában valami vers előjött, a tanítóm mindig azt mondta: – Majd a Ferber megmondja. S én tudtam is, mert én azokat nagyon, nagyon megtanultam!”

A verseken keresztül magát az olvasást is megszerette, s a könyvek egy életen át hűséges kísérői maradtak. Szorgalmas látogatója a kitűnően összeválogatott alsóőri magyar könyvtárnak. Kedves könyvei: Az Isten rabjai, Egri csillagok, Az új földesúr, Húsz

év múlva, Karenina Anna, a Jókai-regények, Petőfi Sándor versei, meg igen szereti a kisregényeket. „A szememmel csak úgy szaladok végig rajtuk. Nem tudom kimondani olyan gyorsan, ahogy olvasom.” A Daloló Őrvidéket két este elolvasta.

Magyarországról járhatja a Nők Lapja, s a Hitélet című lapkat. Ezeket is mind elolvassa. Az olvasás most idős korában is a legnagyobb szórakozása. Fiatal korában résztvevett a mulatságokon, a tollfosztók közös dalolásain, majálisokon, a fiatalság vasárnap délutáni dalos, táncos szórakozásain. Ezek azonban a fiatalsággal, férje korai halálával elmaradtak, de az olvasás most is kíséri mindennapjait és igaz örömet talál benne. „Sokan azt mondják: a könyv unalmas. Énnekem sose unalmas. Ha nekem van egy könyvem, a hónom alá fogom, s mindegy, akár hová, de menckülök vele. Én sose unatkozom!”

Nemcsak az unalomtól óvják meg a könyvek, nemcsak életét, gondolat- és érzésvilágát teszik gazdagabbá, hanem a könyvek magyarsága megtartásában is segítenek. Mert hiába van egy-két magyar órájuk az alsóórú gyerekeknek, hiába tanulják meg, hogyan kell magyarul megnevezni a körülöttük lévő tárgyakat, vagy amit a boltban kell vásárolniuk. Hiába sajátítanak el egy konyhanyelvet, ha a nyelven keresztül nem teszik magukévá a magyar kultúrát, akkor nem fognak kötődni a magyarsághoz. Elvész a nép, mely kultúra nélkül való. De a kultúra elsajátítása, a vele való naponkénti táplálkozás megtartó erővé tud válni az idegen tengerben élő szórványmagyarság számára is. Ezt példázza Lisztne Ferber Mária élete is.

Anyanyelvével, dalaival, szokásaival, a hozzájuk kapcsolódó kultúrával nemcsak az alsóórú kis magyar nyelvshizethez kapcsolódik, hanem az egész magyarsághoz. Tulajdonképpen nincs meglegedve az Alsóórú beszélt magyar nyelvvel. Azt csak „tájszólás”-nak, kisebb értékűnek tartja a Magyarországon beszélt élő magyar nyelvnel. Televíziókészülékébe a leányával beletette a budapesti adókat, s azokat nézi, hallgatja. „Mikor az beszélget, avval a szép magyar beszéddel úgy betellik a lelkem – mondja. – Akkor olyan elégedett vagyok egész nap!”

El kellene érünk, hogy a magyar nyelvvel, dallal, a különböző jelrendszerek segítségével közölt magyar kultúrával hozzánk kapcsolódjanak a határainkon kívül élő magyarok is, és ez nekik örömet, jó érzést jelentsen. Nekünk pedig kötelességünk, hogy kultúránk legértékesebb részét sugározzuk feljűk a hozzájuk elérő csatornákon keresztül. Csak ez biztosíthatja megmaradásukat, az egyetemes magyarsághoz való tartozásukat.